

SCHAKEL-KONTAKT

UITGAVE VAN DE NEDERLANDSE KERK IN DUITSLAND

www.nederlandse-kerk.de

51^e JAARGANG
NR. 02 · 2025

WELKOM	02
CONTACT	02
MEDITATIE Veertig en vijftig is bijna honderd	03
UIT HET LIEDBOEK God heeft het eerste woord	04
INFOGRAPHIC BIJBEL De Bijbel op een geheel andere manier toegankelijk gemaakt	05
UIT HET BREED MODERAMEN	06
IN MEMORIAM Paul Mosterd †	06
EBBINKSCHE LUSTIGE UND ERNSTHAFTE KUDDELMUDDLS Das Lebenskarussell	06
● REGIO NOORD-OOST	07
● REGIO WEST	08
● REGIO ZUID	09
SCHAKELKIDS Wat een playmobil-poppetje met onze kerk te maken heeft	12

Als Pasen en Pinksteren op één dag vallen

Beste lezers,

Het was niet zo gepland, maar de bijdragen voor deze Schakel blijken allerlei links naar het begrip 'tijd' te bevatten. De liedbijdrage van ds. Jan Adriaanse gaat over het welbekende lied "God heeft het eerste woord" en ds. Klaas Touwen schrijft in de meditatie over de periode tussen Pasen en Pinksteren. In de bijdragen vanuit de kernen en het moderamen komt de huidige tijd regelmatig ter sprake, en helaas moeten we vaststellen dat het steeds lastiger wordt om de kernstructuur zoals we die al jaren kennen, te handhaven.

De moeilijkheden bij het in de lucht houden van het bekende en geliefde merk ik overigens ook bij het samenstellen van Schakel-Kontakt. Eerlijk gezegd was het deze keer best een puzzel om het blad vol te krijgen. Lege pagina's willen we natuurlijk niet, dus ik doe opnieuw graag een beroep op u voor bijdragen. Het hoeven geen lange lappen tekst te zijn. U mag schrijven, tekenen, filosoferen, dichten, fotograferen of wat u zelf maar wilt bijdragen. Iedere bijdrage is welkom. Ook hieruit blijkt tenslotte dat we *samen* en

actief kerk zijn: Schakel-Kontakt is niet alleen *voor* ons, maar ook *van* ons!

Op mijn oproep in de vorige Schakel reageerde gelukkig Willemina Ebbink. Van haar kregen we weer een aantal Kuddelmuddels, waar we heel blij mee zijn, veel dank! En laat daar nu een toepasselijke tussen zitten over de carrousel van het leven...

Om de laatste lege bladzijde te vullen breng ik tenslotte nog graag een bijzonder bijbelproject onder uw aandacht, weliswaar niet tijd-gerelateerd, maar zeker interessant en aan te bevelen: de *Infographic Bijbel*.

We leven in tijden waarin in de wereld veel gebeurt. En ook in ons eigen leven en in het kerk-zijn is van alles in beweging. De woordwolk bij deze tekst is daarom geïnspireerd op "God heeft het eerste woord". Ik word namelijk altijd weer geroerd en getroost door de prachtige laatste zin: "Zijn woord is van het zijnde oorsprong en doel en zin". We mogen erop vertrouwen dat God ons nabij is, ook al zijn de tijden nog zo roerig.

Ik wens u hierbij vast gezegende Paasdagen, en graag tot de volgende Schakel!

Hartelijke groet, Marjolein Kranse

**NEDERLANDSE KERK
IN DUITSLAND NKID**

ALGEMENE KERKENRAAD

Voorzitter: Rob Maris, Peter-Schlack-Straße 17, 52372 Kreuzau
Tel.: 02422 1842600, E-mail: voorzitter@nederlandse-kerk.de

Assessor: Ds. Klaas Touwen
Zwaluwlaan 16, 6713 BE Ede, Tel.: +31 6 429 569 12
E-mail: touwen@nederlandse-kerk.de

Scriba: Jeanine Daller, Tel.: 0152 523 434 54
E-mail: scriba@nederlandse-kerk.de

Voorzitter Veren en CvK: Rob Maris
Peter-Schlack-Straße 17, 52372 Kreuzau
Tel.: 02422 1842600, E-mail: cvkvoorzitter@nederlandse-kerk.de

1^e Penningmeester: 1e Penningmeester: Hendrik Schreuder
Döringstr. 5, 10245 Berlin, E-mail: penningmeester@nederlandse-kerk.de

2^e Penningmeester: Barend Bosschieter
E-mail: secretarisCvK@nederlandse-kerk.de

www.nederlandse-kerk.de

BANKREKENING

Bank für Kirche und Diakonie Duisburg
BIC: GENODED 1 DKD, IBAN: DE65 3506 0190 1012 0200 11
t.n.v. Nederlandse Kerk in Duitsland

KERKELIJK BUREAU

Annie Wagenaar, Lienen 1, 26931 Elsfleth
Tel.: 04404 960296, E-mail: bureau@nederlandse-kerk.de

COLOFON

Schakel-Kontakt • 51^e jaargang • nr. 02 • 2025
Uitgever: Kerkenraad van de Nederlandse Kerk in Duitsland
Redactie: Marjolein Kranse, Jan Adriaanse (v.i.S.d.P.)
Uitgeverij: DIGNUS.DE Medien • www.dignus.de
uitgave € 5,00 • abonnement € 20,00 / jaar

Kopij voor Schakel-Kontakt tot en met 20 april 2025

inleveren bij Marjolein Kranse, schakel-kontakt@nederlandse-kerk.de

VEERTIG EN VIJFTIG IS BIJNA HONDERD

Of de kerk tot tien kan tellen?

De Veertigdagentijd begint op Aswoensdag en telt tot en met Stille Zaterdag als de zon ondergaat. Dan begint de Paasnacht, dat is de vooravond van Pasen. Immers, in de Bijbelse tijdrekening begint een dag in de avond: 'Toen was het avond geweest en het was morgen geweest' zegt Genesis: een nieuwe dag. Daarom vieren we Sinterklaasavond niet op 6 december, zijn heiligendag, maar de vooravond. 'Het heerlijk avondje is gekomen', zingen we in de vespers.

Wanneer de Veertigdagentijd eindigt is dus duidelijk: op Stille Zaterdag als we de grafmuren van Christus gedenken, tot een uur of zes, dan wordt het avond en is de Veertigdagentijd voorbij. Dan begint iets nieuws: de Paasnacht, die dus nooit op Stille Zaterdag valt, want die is met zonsondergang net afgelopen!

En wanneer begint de Veertigdagentijd? Ja, met Aswoensdag als we 's avonds ons askruisje ontvangen. In het Dienstboek van de Protestantse Kerk met dit gebed: 'Geef dat deze as voor ons een teken zal zijn van onze vergankelijkheid en boetvaardigheid, want alleen door uw genade krijgen wij deel aan het eeuwig leven in Jezus Christus, onze Heer en onze Verlosser.'

Maar als je tussen Aswoensdag en Stille Zaterdag de dagen telt kom je tot veel meer dan veertig dagen! Hoe zit dat? In de Veertigdagentijd tellen zondagen tellen niet mee! Want op iedere zondag is het een beetje Pasen. Met een woord uit het evangelie: 'Als de bruidegom in ons midden is, kunnen wij niet vasten' (Matteus 9,15). Dus als u deze weken wilt vasten: niet meer roken, geen televisie, geen alcohol, geen vlees – welke keuze u ook maakt, dat is wel te doen want iedere zondag valt buiten de vastentijd! En de zondag begint al op zaterdagavond...

Nu we toch tellen. Pasen begint op Witte Donderdag. Die dag heet niet voor niets wit; er schijnt paaslicht overheen. Het is het feestelijke eerste begin van de Paasviering, het altaar is gedekt met wit linnen. Na zo lange tijd zingen we eindelijk het gloria weer. En een oude naam voor Goede Vrijdag is Kruispasen. Er is dus een overlap tussen de Veertigdagentijd en Pasen.

Dan beginnen we met de Paasnacht opnieuw te tellen. De vijftig dagen van Pasen. Dan tellen de zondagen wel mee. Het is de tijd dat in de synagoge het Wekenfeest wordt gevierd. Zevenmaal zeven weken, dat maakt 49 dagen. De dag daarop is het de vijftigste dag. In het Grieks is vijftig pentekoste. Als je dat maar vaak genoeg zegt, verbastert het vanzelf tot Pinksteren.

Pinksteren is dus de vijftigste Paasdag. We hebben vijftig dagen nodig om alle facetten van Pasen te zien glimmen. Pinksteren is kennelijk niet een opzichzelfstaand feest. Het is een Paasdag. We vieren dat Christus de Geest over zijn leerlingen blaast. Hij zegt: 'Ontvang de heilige Geest' (Johannes 20,22). Dat is in het Johannesevangelie op eerste Paasdag, want dat evangelie kent de vijftigdagentijd niet, daar vallen Pasen en Pinksteren op één dag.

De Paastijd wordt in het wit gevierd. Pinksteren in het rood. De dag daarna gaan we de groene tijd in, gewone noeste werkdagen. Tweede Pinksterdag is strikt genomen geen kerkelijke feestdag, zoals Tweede Kerstdag en Tweede Paasdag dat wél zijn. Want die dagen vallen in de Kersttijd en in de Paastijd. Maar Pinksteren is nu net de afsluiting van de Paastijd. Het is meer een burgerlijke vrije dag dan een kerkelijke feestdag. We kunnen zonder, en misschien in plaats daarvan onze moslimbroeders en zusters vragen een islamitische feestdag op de kalender te zetten.

Ds. Klaas Touwen

GOD HEEFT HET EERSTE WOORD (LIED 513)

*God heeft het eerste woord.
Hij heeft in den beginne
het licht doen overwinnen,
Hij spreekt nog altijd voort.*

*God heeft het eerste woord.
Voor wij ter wereld kwamen,
riep Hij ons reeds bij name,
zijn roep wordt nog gehoord.*

*God heeft het laatste woord.
Wat Hij van oudsher zeide,
wordt aan het eind der tijden
in heel zijn rijk gehoord.*

*God staat aan het begin
en Hij komt aan het einde.
Zijn woord is van het zijnde
oorsprong en doel en zin.*

Er zijn zo van die dingen die je als mens meekrijgt en die je een leven lang met je meeneemt. Voor mij is dat, onder andere, lied 513 uit ons Liedboek. In 1973 kwam ik als 6-jarige op de 'grote' school. Het was hetzelfde jaar waarin het (destijds nieuwe) Liedboek voor de Kerken verscheen. Op school leerde ik van begin af aan de Psalmen en Gezangen die in het Liedboek stonden. Ze werden in de klas door de week elke dag gezongen en op maandag opgezegd en dan kreeg je een cijfer. Ik ben er tot op de dag van vandaag dankbaar voor.

Een van de allereerste liederen die ik moest leren was (hoe kan het anders) Gezang 1: "God heeft het eerste woord." Een lied met een tekst van de blinde dichter Jan Wit (1914-1980). Dat dit lied destijds in het Liedboek als eerste in de rij kwam heeft alles te maken met de tekst die herinnert aan Genesis 1 en aan Johannes 1. Zoals het in het Liedboek staat heeft het 4 strofen en alle strofen beginnen met 'God'.

De eerste strofe gaat over de schepping van de wereld. God die het eerste woord heeft en die nog altijd spreekt. Het licht dat de duisternis overwint. In de tweede strofe gaat het meer over het persoonlijke leven en de betrokkenheid van God bij ons bestaan. De woorden doen denken aan Psalm 139, God die ons kent vanaf ons allereerste begin: "Voor wij ter wereld kwamen, riep Hij ons reeds bij name." We weten ons getroost omdat we ons door Hem gekend weten. De derde strofe komt weer terug bij de eerste, met dit verschil dat het dan niet alleen meer gaat om Gods eerste woord, maar dat Hij ook het laatste woord heeft. De stem van God klinkt door de geschiedenis, van het begin tot het einde. Hij is de Alpha en de Omega. Hetzelfde thema, van begin en einde, komt ook weer terug in de vierde strofe. Dat is de samenvatting.

Alles vindt uiteindelijk doel en zin in God. Zonder Hem is uiteindelijk alles doel-loos en zin-loos. Hij geeft werkelijk betekenis aan ons bestaan. Wat dat laatste betreft, geef ik ook de Duitse versie van Markus Jenny (EG 199) weer:

*Gott steht am Anbeginn,
und er wird alles enden.
In seinen starken Händen
liegt Ursprung, Ziel und Sinn.*

God draagt ons, met ons hele bestaan, in zijn handen, van begin tot einde.

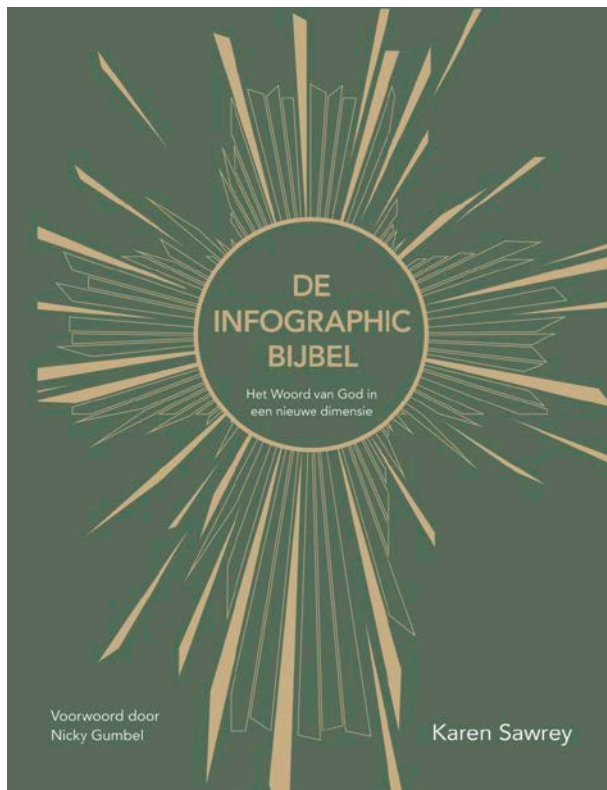
DE BIJBEL OP EEN GEHEEL ANDERE MANIER TOEGANKELIJK GEMAAKT

Tegenwoordig kun je de Bijbel op allerlei verschillende manieren ‘lezen’. Ik zet het werkwoord bewust tussen aanhalingstekens, want waar een traditionele bijbel vooral uit heel veel tekst bestaat, zijn er inmiddels ook vele andere manieren om de inhoud tot je te nemen. Kinderbijbels hebben natuurlijk veel afbeeldingen (een van de bekendere is De Kijkbijbel), maar er zijn tegenwoordig ook bijbels voor verschillende doelgroepen, bijvoorbeeld vrouwen, jongeren, truckers. Ook wordt de Bijbel op andere manieren toegankelijk gemaakt, denk o.a. aan de Bijbel in straattaal, dialectvertalingen of de Wetenschapsbijbel. Of aan een theatervoorstelling zoals *In Gods naam*, waarmee acteur en zanger Bastiaan Ragas vorig jaar in Nederland volle zalen trok.

Enige tijd geleden kwam ik een bijzonder bijbelproject tegen, namelijk *De Infographic Bijbel*. Ik vind het leuk om verschillende versies of talen van een bijbeltekst te vergelijken, dus hier was ik heel nieuwsgierig naar. ‘Vergelijken’ wordt door dit project een heel rekbaar begrip, en ‘lezen’ krijgt ook een nieuwe dimensie, ik geloof dat ik dat wel mag stellen. Waar gaat het hier eigenlijk om?

De ondertitel van het boek luidt: Het Woord van God in een nieuwe dimensie. En zo is het precies, het boek bevat namelijk alleen maar illustraties met uitleg en toelichting. Want dat zijn infographics: plaatjes met informatie, het gaat meestal om grafieken, tabellen, kaarten e.d. Ik kan me de vraagtekens boven uw hoofd wel voorstellen, zo verging het mij ook toen voor het eerst van dit project hoorde. Maar ik vond het daardoor juist ook wel spannend, waarom zou je de Bijbel op deze manier ‘hertalen’? En kun je de Bijbel op deze manier ‘lezen’?

Om maar met het antwoord op de laatste vraag te beginnen: ik geloof dat het het beste is om de infographics met een ‘echte’ Bijbel ernaast te bekijken. De afbeeldingen voegen vooral allerlei informatie toe aan de inhoud van de Bijbel zoals we die kennen. Het is geen alternatief, meer een nieuwe, bijzondere manier om de Bijbel te ontdekken. Het boek biedt een grotere context rondom de Bijbel en nodigt uit tot anders kijken, nadenken en verder onderzoek.

Over het waarom rondom dit Bijbelproject laat ik graag de auteur zelf aan het woord. Karen Sawrey is illustrator en grafisch ontwerper en heeft met een heel team van ontwerpers en theologen zo’n vijf jaar aan dit boek gewerkt. Zij vertelt: “Het was verreweg het moeilijkste project uit mijn hele carrière, maar ook het meest fantastische project! Ik heb dit boek geschreven met een millennial-publiek in mijn gedachten. Voor de nieuwe generatie wordt het steeds normaler om te communiceren in beelden. Jezus sprak in gelijkenissen en maakte zo mentale plaatjes om zijn publiek te helpen de essentie van zijn boodschap te begrijpen en te onthouden. En Paulus koos ervoor om in de straattaal van dat moment te schrijven. Het doel van *De Infographic Bijbel* is om dat allebei te doen: een visueel beeld creëren en dat beeld ondersteunen met begrijpelijke teksten. Het boek is een uitnodiging om op een nieuwe en relevante manier in contact te komen met Gods inspirerende woorden, ongeacht waar iemand zich op zijn reis met God bevindt.”

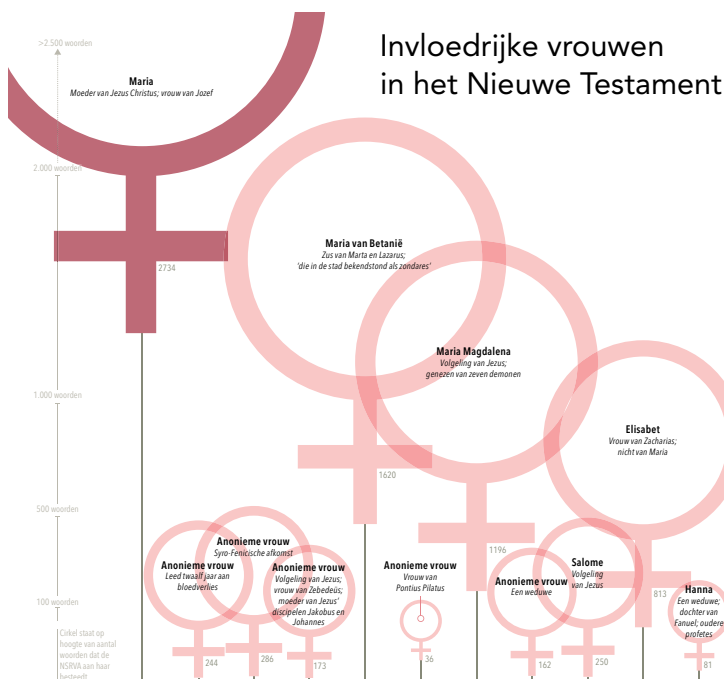
Best een bijzonder project dus, ik ben blij om deze mooie uitgave in mijn boekenkast te mogen bijzetten. Hieronder vindt u de link naar het inkijskexemplaar op de website van de uitgever, en de link naar het complete interview met de auteur. Oordeelt u zelf en, zoals de auteur zelf zegt: geniet zeker ook!

Marjolein Kranse

De Infographic Bijbel: Het Woord van God in een nieuwe dimensie
 Karen Sawrey
 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht, 2019
 ISBN: 9789043531931

www.kokboekencentrum.nl/wp-content/uploads/2024/03/9789043531931_fragm.pdf

www.theologie.nl/de-bijbel-uitgelegd-in-infographics

Sinds ongeveer een half jaar is de situatie voor de NKiD door het vertrek van ds. Rens Dijkman-Kuhn en net voor de zomer door de flinke reductie van de tijd van ds. Jan Adriaanse behoorlijk anders geworden. En wel blijvend. Dat komt vooral hierdoor, dat we de opengevallen plaatsen vanwege de vanaf 2025 tot 60.000 euro gereduceerde subsidie van de EKD niet meer 1 op 1 kunnen opvullen. Maar... ook al zouden we dat kunnen: er tekent zich af dat de behoefte, om het maar zo te zeggen, ook niet meer voorhanden is.

In Zuid is ds. Touwen geëngageerd bezig, maar in de twee en een half jaar dat hij bij ons predikant is moet hij vaststellen dat dat niet voldoende is om het niveau op peil te houden. Stuttgart is nu als kern opgeheven, en hier zullen vooralsnog alleen kerkdiensten bij bijzondere gelegenheden plaatsvinden. Het gaat hier vooral om kerst. In het vorige nummer stond al dat de kernen Frankfurt en Zehna (in het noordoosten) er ook niet meer zijn, terwijl in Karlsruhe eigenlijk alleen een gesprekskring overblijft – en af en aan een dienst. In Karlsruhe en Stuttgart komt de teruggang vooral door het ouder worden van de leden.

München is nog een baken van levendigheid. Wat ook van Berlijn gezegd kan worden, en niet te vergeten het kleine Schwei met zes goed bezochte diensten per jaar. Echter van de stad die qua grootte tussen deze steden in zit, Hamburg, horen wij inmiddels eveneens, dat er van (langzame) afbouw sprake is. Leden die er zijn, zijn redelijk goed geïntegreerd in plaatselijke Duitse gemeenten, en voor wat betreft de Nederlandse diensten heeft Rens Dijkman als een soort van herder de schaapjes nog bijeengehouden. Over 'wijd mijn schapen' gesproken!

In vroeger tijden kon een vacatureperiode overbrugd worden, en dan draaiden de kernen die ermee te maken hebben gewoon weer door. Die tijd lijkt nu voorbij te zijn. Van deze factor – dat was tot voor kort nog niet helder – moeten we ons rekenschap geven. Dit is uiteraard ook een symptoom van verdergaande vergrijzing en secularisatie.

In Keulen is er ook een volgende stap van reductie gezet, omdat de groep voor een kerkdienst gewoon te klein is. Al met al kan de bijna schoksgewijze afbouw ook tot gevolg hebben dat het nieuws uit de regio minder pagina's zal omvatten dan we toe nu toe gewend zijn. Of de Schakel-Kontakt bij 12 pagina's per nummer kan blijven is dan ook nog niet uitgemaakt. En hetzelfde geldt voor een aan de actuele behoeften aangepaste versterking van het huidige predikantspotentiaal.

Is dit alles een reden om bij de pakken neer te zitten? Ik las net voor het schrijven een interessante zin in een interview met een Oost-Duitse schrijver over de dreigende situatie in de wereld. De geïnterviewde citeerde een Joodse man die voor de nazi's moest vluchten: *Es trägt nicht zuvorderst der Wille zur Hoffnung, sondern die kategorische Zurückweisung der Mutlosigkeit.*

Realistisch gesproken is er niet direct sprake van een hoop-perspectief voor de NKiD. Maar niet alleen dit is een punt; men spreekt vaak niet voor niets van ijdele hoop. Als van iemand die naïef is. Maar de categorische afwijzing van de moedeloosheid, wat in het Nederlands niet alleen het afwezig zijn van moed betekent, maar ook het gewoon moe van iets zijn – dat is andere koek! Er wordt hier gezegd dat je je niet door gebrek (aan menselijkerwijs) gemis van perspectief mag laten meeslepen. Meeslepen in een val of een neerwaartse spiraal. Stel dat de discipelen van Jezus zich hadden laten meeslepen door hun moedeloosheid na het sterven van hun geadooreerde meester! Dat dit niet gebeurd is mag eigenlijk een wonder heten.

Daarmee is niet gezegd dat we op een wonder 'hopen', maar de mogelijkheid open houden, dat het christelijk geloof ook weer een prominentere plek in het leven van mensen kan krijgen. Vrij naar Prediker: Er is een tijd van neergang en er is een tijd van opkomst. Ondertussen gaan we met geduld en vertrouwen op een bij het tijds-gewricht passende manier door.

Rob Maris

PAUL MOSTERD †

De wat ouderen onder u zal de naam Mosterd ongetwijfeld bekend voorkomen. In ieder geval Henny Mosterd, die lange tijd kerkelijk bureau was en er bovendien voor zorgde dat de 'oude' Schakel-Kontakt (met die geniete tot A5 gevouwen A4-tjes in zwart-wit) iedere keer weer bij u op de mat lag. Die 'sobere' Schakel bestond nog tot het prille begin van het nieuwe millennium. Henny was 2017 overleden en midden januari overleed haar man Paul.

Paul stond meer op de achtergrond, maar zonder hem zou er geen Schakel-Kontakt zijn. Lange tijd heeft hij de Schakel op een stencil-machine en later met een printer geproduceerd. Met zijn technisch inzicht kon hij met gemak problemen oplossen. Samen met de pleegdochters hebben ze alles gevouwen en geniet. Op de post moest het dan ook nog! Ik meen me te herinneren dat de Schakel in enveloppen verstuurd werd.

Paul Mosterd is 95 jaar geworden. Ik heb hem ruim twintig jaar geleden vrij goed leren kennen, en wel als een buitengewoon aardige man. Paul en Henny zijn beide in Düren op het historische evangelische Friedhof begraven. Tegen Paul zeg ik: rust zacht en wees geborgen in Gods hand.

Rob Maris

EBBINKSCHE LUSTIGE UND ERNSTHAFTE KUDDELMUDDELS

Via Doetie Schilder liet Willemina Ebbink ons toch nog een aantal van haar Kuddelmuddels toekomen, hartelijk dank! De volgende tekst past prachtig bij de thematiek van (levens)begin en (levens)einde, die ook in de Liedboektekst in deze Schakel aan bod komt.

DAS LEBENSKARUSSELL

Die Erde gleicht einem Karussell, mit uns allen zusammen dreht sie sich durch das All. Unermüdlich dreht sie weiter an allen vier Jahreszeiten entlang. Wir Lebewesen sind uns das gar nicht so bewusst, wir drehen mit! Nicht darüber nachdenkend, dass wir an Frühling, Sommer, Herbst und Winter vorbeidrehen. Für alle eine schicksalhafte Reise. Ab Geburt rasen wir bis zum Lebensende mit, das Leben bringt dann die Wende. Dann sind wir am Ziel angekommen, die Seele verlässt unseren Körper und zieht in ein für uns von uns noch unbekanntes himmlisches Haus. Wohl bleiben wir innerhalb des Universums, uns bleibt dann nur die Frage – wo?

Willemina Ebbink

Balje

REGIO NOORD-OOST

 Predikant

Met het vertrek van ds. Rens Dijkman hebben de kernen ieder voor zich een oplossing gezocht om de Nederlandstalige kerkdiensten voort te zetten.

Kernenoverleg

Scriba: Doetie Schilder-van der Heide en Detlef Gaastra

De regio Noord-Oost bevat nu nog 3 kerngemeenten die proberen met enige regelmaat Nederlandstalige diensten te organiseren: Balje, Hamburg en Berlijn. De kerngemeente Zehna heeft besloten onderling contact te houden maar geen Nederlandstalige diensten meer te organiseren.

Kernraadoverleg

Het Kernraadoverleg, waar de afgevaardigden van de kerngemeenten jaarlijks informatie uitwisselen heeft dit jaar niet plaatsgevonden. Iedere kerngemeente is op dit moment druk bezig zelf Nederlandstalige diensten te organiseren. De dienstplannen voor 2025 zijn vastgesteld.

KERN BALJE

 D. Schilder-van der Heide,

Tel.: 04758 711 099,

E-mail: balje@nederlandse-kerk.de

 Kerkdienst, St.-Marien-Kirche,
Bei der Kirche, Balje

16.03. 13.30 uur, Dustin Lindtner

18.05. 13.30 uur

07.09. Buitendag

14.12. Oecumenische Adventsdienst

Terugblik

Op 30 november, de eerste zondag van Advent, vierden wij een oecumenische dienst met onze gastgemeente, de Evangelisch-Lutherse Kerk van Balje. De dienst begon om 13.30 uur en werd gezamenlijk geleid door Pastorin Sonja Sapora en Dus-

tin Lindtner. Sonja Sapora is sinds augustus vorig jaar voorganger van de lutherse kerk van Balje. In haar preek sprak ze over de betekenis van de adventskrans in verband met het wachten op Kerstmis.

Dustin Lindtner nam de schriftlezingen en de zegen in het Nederlands voor zijn rekening. Hierdoor waren afwisselend Duits en Nederlands te horen. De zang was simultaan in beide talen. Dit werkte heel goed. Aan het einde van de dienst werd het traditionele lied "Ere zij God" gezongen. Het orgel werd bespeeld door de organist van de kerk in Drochtersen. Hij had dit lied speciaal voor onze dienst ingestudeerd. Hartelijk dank daarvoor.

Na de dienst bleven we samen voor koffie en cake in de "Scheune". Het was een hele fijne eerste advent.

Vooruitzicht

Onze volgende dienst zal plaatsvinden op zondag 16 maart om 13.30 uur. Van harte welkom!

Van de kernraad zenden wij een hartelijke groet, Dustin Lindtner, Tiet Nolting en Doetie Schilder-van der Heide

KERN HAMBURG

 Horst Borkmann, Tel.: 040 55599582,
E-mail: hamburg@nederlandse-kerk.de

 Kerkdienst, Ev.-reformierte Kirche,
Ferdinandstraße 21, Hamburg

16.03. 13.00 uur Pastorin Hilma Hübbe

18.05. 13.00 uur Edward Remeyn

Het nieuwe jaar is met een dienst van woord en gebed op 19 januari in de Ev. Reformierte Kirche aan de Ferdinandstraße begonnen. Eigenlijk zou Edward Remeyn in deze dienst voorgaan, maar hij moest vanwege ziekte afzeggen. Wij hopen dat hij gauw weer op de been is en in de dienst

op 18 mei kan voorgaan. De dienst werd overgenomen door Diakonin Sophia Witte. De Bijbeltekst voor de verkondiging waren woorden van Paulus, geschreven aan de mensen in Rome: Romeinen 12, 9-16: wat is belangrijk voor het samenleven van mensen in een gemeenschap? Het zijn veel regels die Paulus ons voorhoudt.

Na de dienst had iedereen de mogelijkheid gezellig met een bakje koffie na te praten, ook met de gasten van de Indonesische gemeente.

De volgende dienst met avondmaal is op 16 maart om 13.00 uur met Pastorin Hilma Hübbe. De daaropvolgende dienst vierden wij op 18 mei. Met koffie en gebak willen we na de dienst onze kernvergadering houden. De hartelijke groeten aan iedereen, en Gods zegen voor het jaar 2025.

Fia Witte

NKID

KERN BERLIJN

 Voorzitter kernraad:

 Susanne van den Brink

Tel.: 0 177 711 36 48

E-mail: berlijn@nederlandse-kerk.de

 Kerkdienst, 3e zondag van de maand,
Casalis-Saal, Friedrichstadt-Kirche,
Gendarmenmarkt, 14.00 uur

16.03. Jan Bart Alblas

20.04. Marjolein den Dulk

18.05. Jan Bouwmeester

15.06. Wim in 't Hout

Terugblik op 2024

In roerige tijden is het belangrijk om successen te vieren. In de kern Berlijn kunnen we met dankbaarheid terugkijken naar het afgelopen jaar. Zoals inmiddels traditie is, hebben we ook dit jaar samen met andere Nederlanders in de stad kerstfeest kunnen vieren. De Nederlandse school in Berlijn was opnieuw present met een koor. In verband met een dubbele afspraak in de locatie vond de avond noodgedwongen eerder in de maand plaats, al op 9 december. Dat betekende minder tijd voor de voorbereiding, maar zoals altijd kwam alles uiteindelijk goed. Een groep van ongeveer 120 Nederlanders zong samen kerstliederen in Nederlands, met als afsluiting het "Ere zij God". De nieuwe ambassadeur in Berlijn luisterde de avond op met een bezoek en een welkomstwoord. Het is mooi om te zien dat we de relatie met de ambassade zo vorm kunnen geven.

De maandelijkse kerkdiensten vonden plaats, met een bijzondere bijeenkomst in december. Een Nederlandse dominee die voor Open Doors in Duitsland werkt ging >

voor en heeft iets verteld over het werk en de visie van de organisatie. Open Doors ondersteunt vervolgde christenen wereldwijd. Hoewel sommige aspecten van Open Doors voor de kern controversieel zijn, was het waardevol om samen in gesprek te komen over dit onderwerp en de voorganger beter te leren kennen. Door het jaar heen tonen de verschillende gastpredikanten hun betrokkenheid met een bezoek.

Vooruitkijken

In de vorige Schakel hebben we de organisatorische veranderingen van het afgelopen jaar gedeeld. Met een nieuwe voorzitter van de kern en een andere invulling van de predikantsplek kunnen we met vertrouwen werken aan verschillende elementen. Dit gaat met name om het onderhouden en verbeteren van ons netwerk, om onze zichtbaarheid en op lange termijn onze financiële positie te kunnen vasthouden of zelfs verbeteren. We weten dat er veel potentieel is in Berlijn, en in contact met Nederland, maar er zal tijd, energie en creativiteit nodig zijn om dit potentieel aan te boren. Concreet plannen we verder met de maandelijkse kerkdiensten en kringgesprekken. Verschillende predikanten zullen voorgaan in de diensten. In april kunnen we op eerste Paasdag een kerkdienst vieren. Op 4 mei mogen we met de ambassade participeren in de bijeenkomst rond de herdenking van oorlogsslachtoffers in Sachsenhausen. Het is bijzonder om in deze context te mogen gedenken.

Met vriendelijke groet, Jan Bart Alblas

REGIO WEST

Predikant

 Ds. Jan Adriaanse, Postfach 1127
49839 Uelsen, Tel.: 0170 716 1792
E-mail: adriaanse@nederlandse-kerk.de

Kernenoverleg

Scriba: Margarethe Fuchs,
Tel.: 02203 53285,
E-mail: west@nederlandse-kerk.de

Een nieuw jaar is aangebroken. Heel veel in de wereld is op dit moment in verandering en er zijn veel ontwikkelingen waar we ons zorgen over maken. We hopen dat de dreiging en het geweld op veel plaatsen in de wereld stopt en dat er werkelijk ruimte mag komen voor vrede en verzoening, ook al lijkt dat misschien meer dan eens een utopie te zijn. We proberen niet alleen om ons heen te zien en te letten op het nieuws en de omstandigheden, dat kan ons gemakkelijk somber maken. We willen vooral ook oog hebben voor het hoopvolle perspectief van het Evangelie.

Ds. Jan Adriaanse

KERN MÜNSTER

 Jan Kamphorst, Tel.: 0176 96986159
 E-mail: muenster@nederlandse-kerk.de

 Kerkdienst, 2^e zondag v. d. maand, 10.30 uur,
Johannes-Kapelle, Bergstr. 36, Münster

- 09.03. 10.30 uur, ds. Jan Adriaanse
- 13.04. 10.30 uur, ontmoeting in het Volkeningheim
- 11.05. 10.30 uur, ds. Jan Adriaanse
- 08.06. 10.30 uur, ontmoeting in het Volkeningheim
- 13.07. 10.30 uur, ds. Jan Adriaanse, buitendag

Op zondag 8 december was er de kerkdienst in de St.-Johannes-Kapelle en daarna de kerstviering in het Volkeningheim. Ik had me er zelf zeer op verheugd, maar moest op zaterdag laten weten dat ik verhinderd was vanwege een plotselinge opname in het ziekenhuis. Gelukkig is het door de kernraad opgepakt en kon de dienst (met avondmaal) doorgang vinden. We danken Marja, Jan en Corry voor hun inzet en verder ook iedereen die actief was bij de voorbereidingen van de kerstviering!

Op zondag 12 januari hebben we het nieuwe jaar feestelijk ingeluid met oliebolletjes en sekt. We waren met een mooi aantal en hebben elkaar heil en zegen voor 2025 toegewenst.

De komende tijd is er tweemaandelijks een dienst in de St.-Johannes-Kapelle, terwijl ook in de tussenliggende maanden de gemeente bij elkaar komt. Het is mooi om te merken dat de betrokkenheid op elkaar groot is. De Kerk App is een mooi initiatief vanuit de gemeente en bewijst zijn nut.

Ds. Jan Adriaanse

KERN EMS-WESER / SCHWEI

 Ina Morssink, Tel.: 0162 1955621
 E-mail: schwei@nederlandse-kerk.de

 Kerkdienst, St.-Secundus-Kirche,
Lindenstraße 20, Schwei

- 13.04. 11.00 uur, ds. Jan Adriaanse
- 29.06. 11.00 uur, ds. Jan Adriaanse
- 31.08. 11.00 uur, ds. Jan Adriaanse, buitendag
- 02.11. 11.00 uur, ds. Jan Adriaanse
- 28.12. 11.00 uur, ds. Jan Adriaanse

Op 15 december was de kerkdienst in Schweiburg gepland, altijd een feestelijk gebeuren met bijzondere muzikale begeleiding. Helaas kon ik er, vanwege een operatie in de week daarvoor, niet bij zijn. Het is mooi dat Hieke Plantinga uit Workum de gelegenheid had en bereid was om naar Schweiburg te komen om de dienst te leiden. Ook heel veel dank voor de mooie kaart, met alle namen erop geschreven, die ik als beterschapswens vanuit de gemeente kreeg!

Ds. Jan Adriaanse

Zondag 15 december 2024, de derde adventszondag, zijn we als gemeente weer samen gekomen. Op deze zondag dachten we na over angst, hoop, verwachting en licht, in de tijd naar kerst toe. Laat het na kerst, als de kerstverlichting weer uit is, niet weer donker worden in je leven maar laat het licht schijnen, in ons leven, in al onze eenvoud. Ga op weg en laat ons verrast en geraakt worden door het goede nieuws dat Jezus is geboren en wees niet bang.

Tijdens de dienst hebben we veel kerstliederen gezongen onder begeleiding van Froukje Elgersma. Vanwege ziekte van onze predikant Jan Adriaanse leidde Hieke Plantinga-Folkertsma de dienst. De dienst vond plaats in het Gemeindehaus in Schweiburg, waar ook een ruimte was voor de kinderen waar ze tijdens de preek een kleurplaat konden inkleuren. Na dienst hebben we samen koffie gedronken met kerststol. Voor de kinderen was er ook iets lekkers.

Ina Morssink

**KERN DE RUHR
DUISBURG-RUHRORT**

 Erik van Buren, Tel.: 02802 5255
 E-mail: duisburg@nederlandse-kerk.de

 Iedere zondag, Evangelische Kirche,
 Apostelstr. 58, Duisburg-Laar, 10.30 uur

- 02.03. Ds. D. Meijvogel
 09.03. Evang. J. Krijgsman
 16.03. Ds. D. Meijvogel
 23.03. Prop. R. Duiker
 30.03. Ds. B.E. Weerd
 06.04. Ds. B.J. Ouwehand
 13.04. Ds. J.A.W. Verhoeven
 18.04. goede vrijdag, geen dienst
 20.04. eerste paasdag, Ds. J.W. Wind
 21.04. tweede paasdag, geen dienst
 27.04. Ds. D. Meijvogel
 04.05. Ds. A. van Duinen
 11.05. Ds. C.N. van Dis
 18.05. Ds. B. de Borst
 25.05. Ds. D. Meijvogel
 29.05. hemelvaartdag, geen dienst

KERN DÜSSELDORF

 Betty Stomphorst, Tel.: 02131 4029631
 E-mail: duesseldorf@nederlandse-kerk.de

 Kerkdienst, 3^e zondag van de maand,
 Paul-Gerhardt-Haus, Heerdter Landstr.
 30, Düsseldorf
 16.03. 10.30 uur, ds. Jan Adriaanse
 20.04. 10.30 uur, ontmoeting
 18.05. 10.30 uur, ds. Jan Adriaanse
 22.06. 10.30 uur, ontmoeting
 20.07. 10.30 uur, ds. Jan Adriaanse

Ook voor dit jaar staan de diensten en de ontmoetingen in het Paul-Gerhardt-Haus weer gepland. Het is mooi dat er inmiddels ook in de tussenliggende maanden een bijeenkomst wordt georganiseerd. Het is goed om ook op die manier met elkaar gemeente te zijn en elkaar op te zoeken.

In de dienst in februari is Emma Mae Lange gedoopt, dochter van Jan Lange en Anne-Marie Lub. We ervaren het als bijzonder dat voor het eerst in vele jaren weer een doopdienst in onze gemeente heeft plaatsgevonden. We hopen dat Emma Mae mag opgroeien tot eer van God en tot vreugde van haar ouders.

Op 20 april viert de Duitse gemeente van Heerd het Paasfeest. Omdat er in de Nederlandse gemeente dan geen kerkdienst plaatsvindt zijn we uitgenodigd om 's morgens de Duitse dienst mee te vieren (en daarna natuurlijk de ontmoeting).

Ds. Jan Adriaanse

KERN KEULEN / BONN

 Jaap Jonkheer, Tel.: 0228 18037378
 E-mail: keulen@nederlandse-kerk.de

 Kerkdienst, Auferstehungskirche,
 Auferstehungskirchweg 7, Köln-Sürth
 16.03. 15.00 uur, ds. Jan Adriaanse

Na de dienst in november hebben we met elkaar gesproken over de toekomst van de kern Köln-Bonn. Al jaren bemerken we dat de kern getalsmatig kleiner wordt en dat de leeftijd van de leden steeds verder omhoog gaat. Het was de aanleiding voor het gesprek over de vraag hoe we het voor de komende tijd zelf zien. We hebben daar allen persoonlijk over gesproken en ook gedeeld hoe belangrijk en waardevol de ontmoetingen en de vieringen in en rond de Auferstehungskirche waren (en zijn).

Toch hadden we allen het besef dat het niet zo kan blijven en hebben we besloten dat in maart de laatste dienst in de kern Köln-Bonn zal plaatsvinden. Het is moeilijk om iets los te laten, maar we kwamen met elkaar tot de conclusie dat, gezien de omstandigheden, er geen andere weg is.

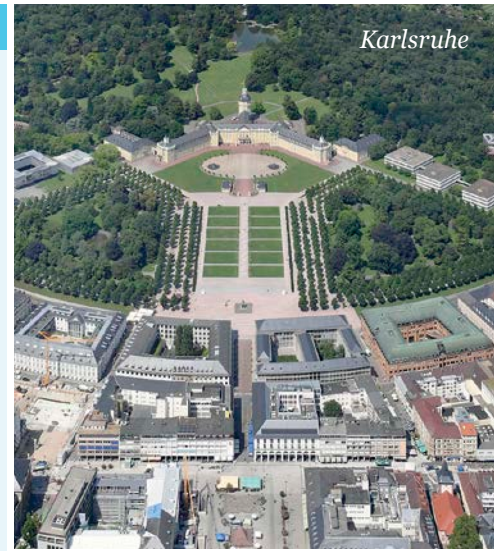
Ds. Jan Adriaanse

MANNHEIM

 Mannheim is geen kern van de Nederlandse Kerk in Duitsland, maar een plaats met kerkdiensten, bedoeld voor schippers en georganiseerd door het schipperspastoraat. Het spreekt echter vanzelf dat alle anderen eveneens van harte welkom zijn.
devarendegemeente.nl

 Iedere zondag, 11.00 uur, Hafenkirche,
 Kirchenstraße 15, Mannheim

- 02.03. Ds. G.J. van den Top
 09.03. Ds. J. de Wit
 16.03. Ds. A. van Duinen
 23.03. Ds. D. Meijvogel
 30.03. Dr. H.A. Post
 06.04. Ds. L. Krüger
 13.04. Ds. H. vd Ham
 18.04. goede vrijdag, geen dienst
 20.04. eerste paasdag, Ds. G. Vos
 21.04. tweede paasdag, geen dienst
 27.04. Ds. G.J. Krol
 04.05. Evang. J. Krijgsman
 11.05. Ds. D. Meijvogel
 18.05. Ds. C. van Dam
 25.05. Ds. B. de Borst
 29.05. hemelvaartdag, geen dienst

Karlsruhe

REGIO ZUID

 Predikant
 Ds. Klaas Touwen
 Zwaluwlaan 16, 6713 BE Ede
 Tel.: +31 6 429 569 12
 E-mail: touwen@nederlandse-kerk.de
Kernenoverleg
 Roel Balk (scriba)
 E-mail: zuid@nederlandse-kerk.de

KERN KARLSRUHE

 Roel Balk,
 E-mail: karlsruhe@nederlandse-kerk.de
 roel.balk@t-online.de
 Henny Kampe,
 E-mail: hk.karlsruhe@nederlandse-kerk.de

 Eens per kwartaal wordt op woensdagochtend een korte Andacht gehouden in de Musikzimmer van Wohnstift Rüppurr, Erlenweg 2, Karlsruhe. Aansluitend drinken we koffie en praten we door.
 07.05. 10.00 uur: ds. Klaas Touwen

Gesprekskring

Op de andere woensdagochtenden, eenmaal per maand, eveneens om 10.00 uur, houden we gesprekskring, steeds over een lied uit het Liedboek. Deze kring wordt gehouden afwisselend bij deelnemers thuis, Roel Balk informeert u er graag over.
 12.03., 09.04.

Terugblik advent en kerst

In onze advent- en kerstviering bleek de kracht van een kleine kern. Alles was zorgvuldig voorbereid met aandacht voor stijl en aankleding. De een had kerstgroen bij zich, een ander witte bloemen, een derde een parse doek, kerstfiguren, kandelaars en lichtjes. Het was een 'gewone' dienst, maar met als extra's prachtig blokfluitspel van Adelheid Bartel: d'Lof-zangh Marie van Jacob van Eyck en de kerstvertelling 'Het meisje met de zwavelstokjes' door Henny Kampe. Het was een viering die ons allemaal heeft opgetild.

KERN STUTTGART

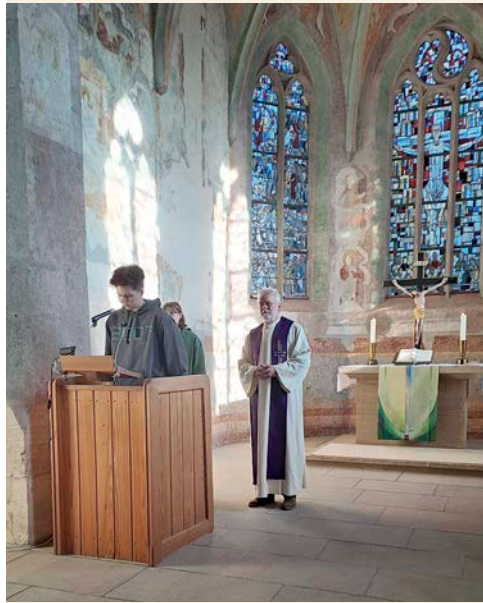
 Johan Brouwer
johannes@brouwerweb.de

 6 april, 10.30 uur, ds. Selma Dorn en Klaas Touwen, Platduutse Singgottesdienst, Heidehofstraße 17, Stuttgart

Doorstart

In de vorige aflevering van Schakel-Kontakt is al gemeld dat de kern Stuttgart op de huidige voet niet door kan. De kernraad heeft zichzelf opgeheven en is daarbij niet over één nacht ijs gegaan. Er bestaat kennelijk geen behoefte aan een gesprekskring en ook de maandelijkse diensten werden slechts mondjesmaat bezocht. Toch konden we in december advent en kerst vieren met 27 kerkgangers! Aansluitend was er een fijne ontmoeting en lunch waarbij we ook afscheid konden nemen van vertegenwoordigers van onze gastgemeente.

Het besluit om te stoppen is weloverwogen genomen. Als we almaar hetzelfde blijven doen, weten we wat de uitkomst ervan is. Maar misschien kunnen we iets anders doen! Niet op regelmatige basis, maar zo nu en dan iets vrolijks.

Dat gaat gebeuren! Op zondag 6 april organiseren we samen met de Reformierte Gemeinde van Stuttgart een platduutse Singgottesdienst! Die Reformierte Gemeinde is net als wij een regiogemeente. Zij bestrijkt heel Württemberg. Op zondag spreken ze weliswaar keurig Duits, onderling echter spreken ze niet Zwabisch maar Platt, want velen komen uit Ostfriesland. Dat Platt is een internationale taal! We kunnen platduutse psalmen zingen. Er zijn Bijbelvertalingen in de regionale talen zoals de *Biebel in t Grunnegers* en de *Biebel in de Twentse sproake*. Ook aan gene zijde van de grens zijn zulke Mundartbibeln uitgebracht.

Kortom: laten we vrolijke dingen doen. Eerst op 6 april die gezamenlijke dienst in het dialect. Tijd: 10.30 uur. Voorgangers: ds. Selma Dorn en ds. Klaas Touwen. Plaats: Reformierte Gemeinde, Heidehofstraße 17, 70184 Stuttgart (onderaan de Hof).

Later in het jaar gaan we in ieder geval weer samen advent en kerst vieren in de prachtige Alte Kirche van Hedelfingen. En misschien nog wat anders tussentijds.

Veel dank aan Johan Brouwer die, nu we onder lichte bepakking – zonder kernraad – doorgaan, bereid is gevonden contactpersoon te zijn.

KERN MÜNCHEN

 Natasja van den Engel
E-mail: muenchen@nederlandse-kerk.de

 Kerkdienst op de tweede zondag van de maand, 11.30 uur als regel in de Evang. Reformierte Kirche, Reisingerstraße 11, maar soms ook in andere delen van München.

- 09.03. 11.30 uur: ds. Klaas Touwen, begin van de Veertigdagentijd
- 13.04. 11.30 uur: ds. Klaas Touwen, Palmzondag
- 04.05. 9.15 uur: gebedsviering in Kloster Karmel Heilig Blut
- 11.05. 11.00 uur: gezamenlijke viering in de Versöhnungskirche op KZ Gedenkstätte Dachau

Gesprekskring

bij Lous Schimmelpenninck op zaterdagavond 18.00 uur: 8 maart, 12 april, 10 mei

Taizéreis

In de komende maanden zijn er zo nu en dan ontmoetingen tussen het Collegium Oecumenicum, dat is het studentenpastoraat van de beide Münchener universiteiten, en migrantenjongeren die bij de IKEM-gemeenten betrokken zijn. Deze ontmoetingen zijn erop gericht om samen een reis naar Taizé te ondernemen (eind september, begin oktober).

Op maandagavond 13 januari vond er voor het eerst een mooie bijeenkomst van (buitenlandse) studenten en jongeren uit de internationale kerken plaats. De avond werd geleid door studentenpastor Michael Press, door Bettina Mühlhoffer, de coördinator van IKEM en ds. Klaas Touwen. We hebben samen gegeten, gezongen en gebeden in een korte Taizéviering en hielden een kringgesprek over christen zijn met een migrantenachtergrond (soms tweede generatie) in München. Aan deze avond namen 40 jongeren deel. Inmiddels hebben 15 van hen zich aangemeld voor de Taizéreis. Dat is een zeer hoopvol begin. Nader informatie bij ds. Klaas Touwen die deze reis zal leiden.

Dachau

Eind april is het 80 jaar geleden dat kamp Dachau werd bevrijd. Dat wordt herdacht op zondag 4 mei. Vervolgens wordt een zondag later stil gestaan bij de bevrijding van Europa en ook bij de eerstesteenlegging van de Versöhnungskirche, 60 jaar geleden (8.5.1965). Onze gemeente is bij beide gedachtenisvieringen uitgenodigd.

Beide herdenkingen hebben ook een Nederlandse achtergrond. In kamp Dachau hebben bijna 2000 Nederlandse mannen en ruim 200 Nederlandse vrouwen gevangen gezeten. Velen van hen hebben het kamp niet overleefd. Eén van de overleven-

den was Pieter Kapenga, een politieagent uit Kampen die zich verzette tegen het afvoeren van Joodse families. Hij kreeg opdracht dat een beetje ongemerkt te doen en gaf als antwoord: Mijnheer, dat weiger ik. Hij moest zijn principes met kamp Dachau bekopen. Zijn kleinzoon Peter Sierksma schreef een boek over hem. Een andere kleinzoon, de cabaretier Jan Beuving schreef dit lied dat deel uitmaakte van zijn oudejaarsconferentie afgelopen december:

*Pieter Kapenga staat op de IJsselkade
De Bovenkerk van Kampen in zijn rug
Zijn ogen volgen het vertrouwde stromen
En kijken naar de Duitsers op de brug
Hij is zojuist ontslagen als agent
Zijn commissaris kende geen genade
Pieter was die dag ontboden
Om het feit dat hij geen Joden
Uit hun huizen wilde halen voor transport
Toen die opdracht was gekomen
Had hij niet gehoorzaamd met een strakke knik
Maar Pieter zei: 'Meneer, dat weiger ik'*

*Pieter Kapenga staat bij de deur te wachten
Vanmorgen belden de soldaten aan
Hij heeft met vrouw en dochters nog ontbeten,
Een psalm gelezen, en nu moet-ie gaan
Van Kampen gaat de reis eerst naar Kamp Vught
Om daarna af te dalen in de schachten
Van de mensheids zwartste uren
Want het zal niet lang meer duren
Voordat hij gevangene in Dachau wordt
Waar de dood je weg komt vreten
Waar het leven eindigt met een droge klik
Als iemand zegt 'Meneer, dat weiger ik'*

*Zo mager, dat hij amper werd herkend
Zijn ogen dankbaar opslaand naar de lucht
Kwam Pieter Kapenga in '45 thuis
Toegezongen door de burens voor zijn huis:
'Hiep hiep hoera! Hij is er weer!
P. Kapenga, een kranig heer!
Bij het corps hervatte hij zijn baan
Hij sprak over de oorlog nimmer meer
Pieter Kapenga stierf toen ik werd geboren
En ik, ik ben nu 41 jaar
Mijn leven lang was dit een land van vrede
Maar nu, zo lijkt het, staan weer laarzen klaar
Maar trekt mijn generatie die nog aan?
Of doen we gauw een podcast op de oren?
Als we voor tirannen zwichten
Wie verzaakt dan niet z'n plichten?
Wie onttrekt zich aan het menselijk tekort?
Wie doorziet ons gure heden?
Wie vertikt het, op dat ene ogenblik?
Wie zegt er nog 'Meneer, dat weiger ik?'*

Begin mei met de herdenkingen van de tachtigjarige bevrijding van Dachau zal Peter Sierksma voor ons een avond verzorgen over zijn grootvader. Deze avond wordt georganiseerd door onze Münchener gemeente, samen met de culturele afdeling van het consulaat.

In diezelfde week zal de Erinnerungswerkstatt München voor ons een bijeenkomst organiseren over een Münchener met een Nederlandse achtergrond. De Erinnerungswerkstatt München bestaat sinds 2018 en heeft zich in 2020 als Verein georganiseerd. Onder het motto 'Gebt der Erinnerung Namen...' schrijven zij biografieën van Münchener joden, Sinti, Roma, Jehova's getuigen, homoseksuelen, politieke tegenstanders die door de nazi's uit München zijn verslept. 'Gebt der Erinnerung Namen...' betekent: er is een vaag relaas over een huis en wie er gewoond hebben, er zijn foto's, maar

30 jaar InterKulturell Evangelisch in München: ontstaan van het IKEM (1994-2024)

Na het vormen van de Lichterkette in München had Pfarrer Ellinger van de Hoffnungskirche het idee om een vereniging van buitenlandse evangelische kerken bij elkaar te laten komen en zo een hechte band te vormen. Met enige dominees en vertegenwoordigers van diverse buitenlandse evangelische kerken kwamen we ongeveer om de drie weken bij elkaar in de kelder van de Markuskirche en zaten aan de grote tafel. Pfarrer Ellinger, Bettina Mühlhofer, Buschner Matz, een zeekapitein uit Zweden in uniform, uit Korea Frau Schwung, twee of drie mensen uit Ghana, Pfarrer Ko uit Indonesië, Irene Schoon en Jannie van der Woerd, Roel Visser en Erika vanaf 1999 tot 2010. Iedere keer kwam er weer een ander land bij. Men stelde zich voor en we kenden elkaar.

Pfarrer Ellinger hield vaak een inleiding, bijvoorbeeld over Zacheus onder de vijgenboom: "Ik mocht heden in Uw huis blijven". Hongaren kwamen in de Reisingerstraße bij het IKEM. De eerste grote kerkdienst was in 2004, als ik me niet vergis, in de Hoffnungskirche van 11.00 u tot 17.00 u. En de hele dag met ongeveer 800 mensen, die door ons verzorgd werden met veel erwtensoep, stokbrood, stroopwafels en kaas. De Indonesiërs kwamen met kroepoek en loempia's, Koreanen met sushi en zo had ieder land heel veel. Inge Klok had Nederlandse vlaggen en sjerpen, en een film waarin Nederland door gaten in de kaas te zien was. Ghana bracht muziek en dans met indrukwekkende kostuums. De

wie staan erop? Er zijn officiële documenten (München heeft al die persoonskaarten nog). De Erinnerungswerkstatt geeft aan die herinnering namen, doet onderzoek, concipieert een biografie en stelt in de straat een gedenkbord op. Dat gaat altijd met een kleine bijeenkomst, waarvoor familieleden of anderen die zich in de betreffende persoon herkennen kunnen, worden uitgenodigd. Ze hebben inmiddels 80 biografieën geschreven.

Soms is er een lijstje met Nederland. Ik zag een biografie van een Münchener die in Amsterdam is opgepakt. Er zijn verhalen van mensen die naar Nederland zijn gevlucht en weer teruggehaald. Overigens, dat Nederlandse linkje is maar bijzaak. Waar het om gaat is dat vrijwilligers namen en gezichten opdiepen uit de anonimiteit. Het gaat om erkenning van een mensenleven, recht doen aan zijn of haar bestaan en hoe troostvol deze zorgvuldigheid is.

Indonesiërs projecteerden de liederen op de muur zodat we allemaal konden meezingen. Ieder jaar was er een grote dienst, tot we besloten het om de twee jaar te doen. Pfarrer Ellinger, Pfarrer Ko en ik zaten bij elkaar in de tuin of in de kerk. Pfarrer Ko was een meester in het zoeken van de teksten voor de kerkdienst. Bij het 850-jarig bestaan van München kozen we voor Jeremia 29: 7, 'Suchet der Stadt Bestes, dahin ich euch habe wegführen lassen, und betet für sie zum Herrn; denn wenn's ihr wohlgeht, so geht's euch auch wohl'. In de Nederlandse vertaling: 'Zoekt de vrede voor de stad waarheen Ik u in ballingschap heb doen wegvoeren, en bidt voor haar tot de Heer, want in haar vrede zal uw vrede gelegen zijn.' Suche der Stadt Bestes, het haalde radio en TV. Roel Visser heeft ook een paar keer een preek gehouden. Ook was er een voetbalwedstrijd tussen de Pfarrer en de jongeren toen een er bekerwedstrijd in München was.

Nu is er ieder jaar een kleine dienst in september en zijn er niet zoveel vergaderingen meer in het Griekse huis bij Bettina. Pfarrer Ellinger heeft de Telefonseelsorge in München opgericht en ook een nieuwe inlooppost voor mensen in nood op de Marienplatz. Aan hem danken we heel veel. Dat geldt ook voor Pfarrer Ko, maar hij leeft helaas niet meer. Pfarrer Frey bekommert zich om slachtoffers en nabestaanden van ongelukken. Ook aan Roel Visser veel dank.

We hopen dat het IKEM en de Nederlandse Kerk nog lang in München mogen zijn.

Jannie van der Woerd

WAT EEN PLAYMOBIL-POPPETJE MET ONZE KERK TE MAKEN HEEFT

Weet jij wie het playmobil-poppetje hierboven voorstelt?

Heel knap als je het weet!

Als je het niet weet, kijk maar eens naar dit filmpje:

www.youtube.com/watch?v=KnyOAd2nCpM

Hier wordt namelijk in ongeveer 5 minuten uitgelegd wat dit speelgoed met onze kerk, vooral met het ontstaan ervan te maken heeft, erg leuk!

Weet je wat, ik verklap alvast zijn naam: Maarten! (of zoals hij in Duitsland heet: Martin)

En weet je wat grappig is? In het filmpje reist Maarten tussen Nederland en Duitsland, dat doen wij ook allemaal wel eens, toch?

Ik heb de playmobil-Maarten een paar jaar geleden in Duitsland gekocht, in een kerk maar liefst! Had je niet gedacht hè, dat er kerken zijn die playmobil verkopen. Eerlijk gezegd, ik ook niet. Maar toen ik hem zag, snapte ik het wel. Maarten heeft namelijk alles met onze kerk te maken, zonder hem hadden Nederland en Duitsland én de kerk zich heel anders ontwikkeld, dat heb je waarschijnlijk in het filmpje hierboven al gezien.

Het filmpje was eigenlijk maar kort, hè? Wil je nog meer over Maarten weten?

Het is al lang geleden dat hij zijn werk deed, maar het was zo belangrijk dat we daar nu dus nog de gevolgen van merken. Daarom is er in 2017 een film over hem gemaakt, “Het verhaal van Maarten Luther”. Oeps, dat is stom, heb ik toch zijn hele naam verklapt... Maar waarschijnlijk wist je die ondertussen al wel, toch? 😊

Als je liever wilt lezen over Maarten, is er trouwens ook een (Duits) stripboek over hem verschenen: “Martin Luther, ein Mönch verändert die Welt”.

Ik ben erg blij met mijn playmobil-Maarten, hij is namelijk erg fotogeniek. Op de foto hierboven poseert hij met een mooie kaars, en hieronder wilde hij nog wel een keer laten zien wat hij eeuwen geleden ook al deed: de Bijbel opschrijven in taal die wij allemaal verstaan. In Maartens tijd waren de kerkdiensten namelijk in het Latijn, dat verstond bijna niemand. We hebben dus echt veel aan Maarten te danken!

Er zijn trouwens nog veel meer boeken en films over Maarten gemaakt, maar volgens mij weet je al een heleboel als je de film of het boek hierboven bekeken hebt. Veel plezier!

Marjolein Kranse

